

Професійна культура юриста як конституційний критерій суспільної проблеми України (теоретико-правові аспекти)

У статті розглядається професійна культура юриста як конституційний критерій суспільної проблеми держави.

Ключові слова: професійна, правова культура, особистість юриста, мораль, етика, юридична діяльність.

Ян Аронов
аспірант

Університет економіки та права «КРОК»

Профессиональная культура юриста как конституционный критерий общественной проблемы Украины (теоретико-правовые аспекты)

В статье рассматриваются профессиональная культура юриста как конституционный критерий общественной проблемы государства.

Ключевые слова: профессиональная, правовая культура юриста, личность юриста, мораль, этика, юридическая деятельность.

Jan Aronov

Post-graduate student of «KROK» University

Professional culture as a constitutional lawyer criterion of public problems of the Ukrainian State (theoretical and legal aspects)

The article is devoted to the professional culture of lawyer, as substantial criteria of social problem.

Key words: professional, legal culture of lawyer, personality of lawyer, morality, ethics, legal activity.

Постановка проблеми

У юридичній, філософсько-правовій, методологічно-правовій літературі думка щодо співвідношення професійної культури юриста та суспільства і правових реалій у ньому дедалі частіше висвітлюється та розвивається на підставі різних теоретико-практичних підходів. Сучасна правова наука оперує певними поняттями, категоріями професійної культури, її відносинами та зв'язками з суспільними проблемами. Дослідження об'єктивної природи професійної культури юриста, яка є різноджерельною, зазначення її властивостей, які можуть формувати критерій суспільної проблеми, аналіз різних підходів, правових категорій закладають підвалини якісних параметрів нашого суспільства, які слід впроваджувати для належних перетворень.

Складність і багатогранність юридичної професії не вичерпується тільки шаблонами і приписами. Професійна культура юриста повинна ґрунтуватись на законах добра, справедливості, розуміння часу і ситуації, лояльності, внутрішній культурі і переконаннях, виробленні власного професійного імунітету від професійної деформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Слід наголосити, що проблемі професійної культури юриста приділяли увагу Сливка С., Легеза М., Соколов В., Натуркач В., Чупринський Б. та багато інших дослідників. Втім, розгляд зазначеної проблеми у всій її широті та багатогранності позитивних і негативних аспектів залишається актуальним. Як і аналіз становлення і вироблення власної реальної правомірної поведінки, естетики професійної діяльності, недопущення і виключення девіантності.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

В умовах формування правової держави, професійна культура юриста на сучасному етапі потребує якіснішого, цільового і змістовного підходу. Відповідно, вирі-

шення суспільних проблем української держави у даному аспекті вимагають істотного покращення. Професіоналізм юриста визначає ефективність застосування чинного законодавства, процесів його реформування. Юрист діє від імені держави, використовуючи у своїй діяльності закони і нормативні акти, захищаючи державні, корпоративні чи інші суспільні інтереси. Професійна культура юриста є фаховою рисою, яка безпосередньо пов'язана з визначенням правового статусу юриста, а специфіка професійної культури юриста зумовлює наявність різних спеціалізацій. Тобто, у правомірній діяльності повинна відображатися її суть.

Формулювання цілей статті

Здійснити теоретико-правовий аналіз аспектів, що стосуються професійної культури юриста, через процеси суспільних проблем, особистісне становлення і вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Розвиток суспільних відносин привертає сьогодні значну увагу до професійної культури юриста, його особистості, моралі, етики, діяльності тощо. В умовах реформування правових інституцій, що у реаліях сьогодення набуває динамізму, професійна культура юриста, як конституційний критерій суспільної проблеми нашої держави на сучасному етапі, ставить на порядок дня потребу якіснішого, цільового і змістовного підходу. Забезпечення і дотримання конституційних вимог є основним, ключовим і фундаментальним принципом ефективного функціонування держави, орієнтованої на демократичні і правові цінності. Саме турбота про права і свободи людини і громадянина, гідні умови життя, дотримання соціальних, екологічних, політичних та інших прав, життєзабезпечення всіх сторін існування і розвитку громадянського суспільства є необхідною умовою демократичного розвитку. Один із головних обов'язків держави і всіх її управлінських органів після здобуття Україною незалежності є саме

гарантування прав і свобод, здійснення демократичних перетворень, формування громадянського суспільства, розбудова правової держави, у якій людина, її життя, здоров'я, честь гідність, недоторканість і безпека визначаються найбільшою соціальною цінністю [1; ст. 27-30].

Одним із визначальних чинників втілення в життя наведених вище завдань стає професійна культура юриста з її складовими елементами. Необхідність підвищення рівня професійної культури юриста визначає її специфічні риси. Професійна культура юриста відрізняється від професійної категорії інших професій. Адже вона, власне, є своєрідним стилем життя. Глибокі і повні правові знання, вміння застосувати їх на практиці, відповідальність, правосвідомість – це далеко не повний морально-психологічний компонент, що повинен бути динамічним в професії юриста. У даному контексті досить аргументовано, на наш погляд, є артикуляція думки Б. Чупринського, що професійну культуру юристів, її принципи варто розглядати як такі, що обумовлені найбільш важливими закономірностями суспільного розвитку і механізмом правового регулювання, як нормативно-регулятивні основи, вагомі засади, вихідні положення, ідеї, які є орієнтирами, вимогами до здійснення такого регулювання і мають найвищу імперативність та загальну значимість, визначають процеси формування правової свідомості, законслухняності, правомірної поведінки та соціально-правової активності особи [2; с. 296].

Безумовно, формування професійної культури юриста має відповідати світовим стандартам, але не означає, що ми повинні ігнорувати традиції українського народу, набутий досвід, національну культуру і засади виховання.

Формування професійної культури юриста відбувається як через зовнішні, так і внутрішні чинники впливу на особистість. Співпадають і є актуальними думки В. Натуркача, який звертає увагу на те, що сьогодні не можна не враховувати того факту, що у світі всі суспільства повертаються до права, зокрема в США близько

50%, а в Англії – 40% випускників навчальних закладів є юристами. У провідних державах, як свідчать соціологічні дослідження, на 10 осіб, що працюють у різних сферах, припадає 1 юрист. Подальший розвиток України і соціально-економічні зміни, що відбуваються, не можливі без кваліфікованих спеціалістів у галузі права, покликаних надавати юридичну допомогу населенню країни.

Слід пам'ятати, що професія юриста не тільки користується попитом в умовах ринкової економіки, але є однією з кращих, оскільки так само, як і професія лікаря, дає можливість допомагати людям, приносить користь суспільству. Завданням ВНЗ і державних та громадських організацій, які мають відношення до юридичної освіти, є прийняття належних заходів задля якісної підготовки в Україні юристів, які відповідали б вимогам сучасного розвитку суспільства [3; с. 61].

Взаємообумовленість освіти і професійної культури юриста є основою фахової підготовки юриста з високою загальною та професійною культурою. На думку С. Сливки, сама філософія освіти дає змогу дослідити процес соціалізації особи, у даному випадку особи юриста, яку доцільно розглядати у культурно-логічному вимірі, оскільки діяльність юриста – поліфункціональна. Він не тільки знавець букви і духу закону, в ньому поєднується духовно-моральний наставник, політолог, психолог, педагог, економіст та ін. Це вимагає засвоєння елементів різних видів культур, що своєю чергою розкриває творчий потенціал юриста, а в підсумку сприяє реалізації його можливостей через юридичну практику. Іншими словами, правова соціалізація юриста полягає у поступовому засвоєнні ним елементів різних видів культур та їхнє включення у професійну діяльність [4; с. 227].

У контексті вищезазначеного цілком логічним і послідовним у розвитку і становленні української державності, демократизації суспільства слід зазначити, що професійна культура юриста повинна формуватися поетапно, а основи її повинні закладатися під час навчання, здобуття

освіти за фахом. Не можна заперечувати і те, що окремі основи юридичних знань повинні закладатися у свідомість ще з дитячого віку, всі інші складові набувають у процесі діяльності, усвідомлення професійної культури, адаптації до професії у виконанні службових і функціональних обов'язків. Проте формування професійної культури юриста, досягнення професійних вершин, становлення його як професіонала, виснажлива праця протягом багатьох років для кожного являється індивідуальною. Окреслені етапи у формуванні професійної культури, відповідно, впливають і на мораль юриста.

Подаючи дефініцію означеного поняття, М. Легеза зауважує, що теорія моралі є специфічний, імперативно-цілісний спосіб ставлення людини до дійсності. Певною мірою такий підхід можна визначити як феноменологічний. Бути моральним означає бути певним чином, так само, як бути аморальним – означає бути протилежним способом. Питання полягає в тому, чим саме мораль відрізняється від інших способів буття. Очевидно, відповідь на це запитання може бути дана не відразу. Перший крок полягає у наступному: бути в моралі – означає бути зобов'язаним. Буття – в обов'язку – перша необхідна умова моралі, хоча, з іншого боку, не можна твердити, що будь-хто, хто є зобов'язаним, водночас перебуває в моралі. Тобто обов'язок – необхідна, але недостатня умова моралі. Від моралі в модулі обов'язку слід відрізняти мораль у модулі виконання обов'язку [5; с. 405].

Відповідно, професійна мораль юриста, її основа становить регулювання службових взаємин, допомога правильного визначення виконання професійних обов'язків, а у практичній діяльності оптимальність у реалізації. Як саме фахова риса, професійна культура пов'язана з відповідним правовим статусом юриста. Саме специфіку професійної культури представляє існуюча кількість різних спеціалізацій, вияв яких відображається у правомірній діяльності, яка визначається насамперед професійною орієнтацією, ефективністю, професіоналізмом. Невід'ємною скла-

довою професіоналізму юриста є правова культура, це структурне поєднання морально-психологічних, розумових і вольових взаємозалежних властивостей, які відповідно взаємодіють, відображаються у світоглядній, професійній і іншій діяльності, а також у повсякденних реаліях особистого життя. Складовою професійної культури юриста є також і правосвідомість – морально-психологічний компонент особистості, що перебуває у постійній динаміці, змінюючись, поновлюючись у результаті взаємодії із зовнішнім і внутрішнім середовищем. Сьогодні необхідні певні умови для формування правосвідомості: вона повинна відповідати історичним традиціям, моральності українського народу, забезпечувати розвиток провідних інститутів громадянського суспільства, сприяти інтеграції України до європейського і світового демократичного простору. Одним із ключових факторів у формуванні цього важливого елемента є верховенство права в Україні, побудова правової, демократичної держави.

Носієм правосвідомості у суспільстві є юристи, що професійно займаються юридичною діяльністю. Слід уточнити, що головним критерієм носія професійної правосвідомості є саме діяльність, пов'язана із застосуванням норм права, а не наявність юридичної освіти. Особливістю правосвідомості є те, що вона повинна відповідати певним критеріям: високому рівню правових знань, основним правовим принципам (презумпція невинуватості), принципам рівності всіх перед законом, високою повагою до права, закону, демократичним цінностям.

На формування професійної правосвідомості юриста впливають і інші чинники, соціально-політичні (юристи досить часто виступають від імені державної влади), соціально-правові, пов'язані з тим, що юристи відображають принцип чинного права, якість законодавчих, урядових та відомчих актів.

До соціально-правових факторів можна віднести стан правосвідомості населення, працівників державних і недержавних установ, з якими юристи працюють, юри-

дичні гарантії законних і ефективних способів дії співробітників, їхню юридичну захищеність перед необ'єктивною оцінкою їхніх дій, правовий статус юристів, їхню озброєність юридичними повноваженнями.

Велику роль у формуванні правосвідомості юристів відіграють соціально-психологічні фактори – конфліктність роботи, постійні контакти зі злочинцями та аморальними елементами, неофіційні корпоративні настрої (цілі, норми, цінності соціальної групи); задоволення або незадоволення роботою; престиж роботи.

Великий вплив на формування правосвідомості юристів здійснюють культурно-етнічні фактори, які містять у собі і загальний рівень культурного розвитку працівників, і елементи «батьківської» культури.

Як зазначає М. Соколов, з чим цілком можна погодитись, у загальному родовому понятті професійної правосвідомості юристів розрізняється правосвідомість окремих категорій осіб, які займаються юридичною діяльністю. «Єдина в своїй основі професійна правосвідомість юристів виступає в процесі правозастосовної діяльності не інакше, як у вигляді професійної правосвідомості конкретних груп державних службовців, які виконують точно визначені правові завдання, що реалізують правові норми особливими методами і в специфічних, притаманних тільки даному органу формах» [6; с. 19].

На основі цього можна вирізнити професійну правосвідомість адвокатів, суддів, слідчих і т. д. Професійна правосвідомість державних службовців відрізняється способом відображення ними свого функціонального призначення в системі юридичної діяльності.

Сьогодні правосвідомість студентів, майбутніх фахівців-юристів не відповідає їхній правовій орієнтації як на світових засадах, так і на побутовому рівні. Підвищена терпимість до порушень кримінально-правових заборон, до злодійської поведінки осіб близького кола, особистісні дотримання вимог кримінального законодавства свідчать про серйозні недоліки правового виховання молоді.

Юридична школа здатна лише формувати професійну правосвідомість майбутніх фахівців-юристів на базі адекватно сформованої правосвідомості.

Як правило, фахівці-юристи добре знають норми права, що визначають їхню компетенцію, а також регламентують порядок їхньої службової діяльності. З часом, в залежності від правових норм, що віддаляються від сфери суспільних відносин, юрист постійно повинен працювати як спеціаліст, рівень його знань щодо положень законодавства знижується, навіть часом до норм випускника середнього юридичного закладу. Багато юридичних робітників не знають норм, що визначають правові засади їхньої професійно-юридичної групи в цілому.

Для правосвідомості майбутніх юристів особливого значення набуває ставлення до злочинності і заходів боротьби з нею. У зв'язку з цим розглянемо особливості формування правосвідомості за певними правилами:

1) наявність твердої точки зору на злочинну поведінку суб'єктів та осуд посягань на цінності, які охороняються законом;

2) недопустимість порушень соціальних принципів та правових норм;

3) суворе і неухильне знання та додержання законності, високий рівень оцінки правопорядку і законності;

4) негативна реакція на злочинність, неприйняття її, переконаність у необхідності активної боротьби з нею;

5) більш високий рівень вимог до санкцій за правопорушення порівняно з іншими законослухняними громадянами: орієнтація на жорсткість покарання;

6) більш висока оцінка власної діяльності і діяльності свого відомства, ніж інших.

З цього випливає, що необхідно приділяти більше уваги системі вимог у навчанні, які висуваються до юриста – випускника вищого навчального закладу:

1) морально-етична (засвоєння гуманістичних принципів моралі, уміння ними керуватися на практиці);

2) політична (знання політичної страте-

гії та тактики держави, провідних політичних партій і рухів, уміння користуватися інструментарієм політичної діяльності і бути політично активним);

3) психологічна (знання психічного складу особи, уміння користуватися психодіагностикою під час вирішення юридичної справи);

4) естетична (виражається в службовому етикеті, мові спілкування, зовнішньому вигляді юриста, естетичному вигляді оформлених ним документів та ін.)

Висновки

Існує необхідність досліджувати правову свідомість, тому що вона є ознакою демократичної держави та фактором поваги до права. Саме від рівня правової свідомості громадянина залежить рівень розвитку суспільства в цілому.

Основними спеціальними засобами попередження і подолання деформацій професійної правосвідомості є:

- Створення умов, коли юристи заці-

кавлені в сумлінній і ефективній роботі: матеріальні стимули, моральні стимули, перспектива кар'єрного росту, додаткові відпустки.

- Виважена кадрова політика. Передусім ідеться про домінування принципу професіоналізму при доборі юридичних кадрів. Даний принцип охоплює низку вимог до юриста. По-перше, це належний освітній рівень. По-друге, наявність досвіду роботи і (або) здатність юриста швидко опанувати нові знання, вміння. По-третє, активне, творче ставлення до своєї професії.

- Удосконалення юридичної освіти. Йдеться і про введення нових технологій навчання, і прозорість вступних іспитів, і високий рівень знань викладацького складу. Важливо привести у відповідність до сучасних вимог професійне навчання і виховання юристів, інших державних службовців, проводити систематичну роботу з підвищення рівня правової культури всіх суб'єктів правоохоронної системи України.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (Зі змінами і доповненнями, внесеними законами України, 2004, 2011, 2013, 2014, 2016 рр). Ст.ст. 27, 28, 29, 30. – Вид. ОБСЄ в Україні, 2016 р.
2. Чупринський Б.О. Формування професійної культури майбутніх юристів як соціальна проблема. Вісник № 2 Львівського інст. ВС при НАВС України. – Львів, 2003. – 327 с.
3. Натуркач В.Я. Про якість юридичної освіти в Україні Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства в Україні. Випуск XII. – Збірник наукових статей. – Ів.-Франківськ: «ПЛАЙ». – 245 с.
4. Сливка С. Юридична антологія. – К.: Атіка, 2003. – 320 с.
5. Легеза М.А. Політична етика: реальність чи утопія? Актуальні проблеми політики. – Збірник наукових праць. – Вип. № 19. – Одеса: «Юридична література», 2004. – 545 с.
6. Соколов В.И. Профессиональное сознание юристов. – М.: Наука, 2008. – 224 с.